Prediktori i ishodi straha od neuspjeha

Vidanec, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:358403

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij psihologije

Iva Vidanec

Prediktori i ishodi straha od neuspjeha

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Valerija Križanić

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za psihologiju
Preddiplomski studij psihologije

Iva Vidanec

Prediktori i ishodi straha od neuspjeha

Završni rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana opća psihologija

Mentor: doc.dr.sc. Valerija Križanić

Osijek, 2017.

SAŽETAK

Ovisno o tome koja motivacija prevladava, osoba će usvojiti karakterističan obrazac vezan uz afektivnu, kognitivnu i bihevioralnu komponentu funkcioniranja. Za razliku od usmjerenosti prema postignuću, motiv straha od neuspjeha pozitivno je povezan s brojnim negativnim ishodima u navedenim domenama. Iako postoji neusuglašenost oko konceptualizacije straha od neuspjeha, autori se slažu oko razvojne dinamike koja stavlja naglasak na proces socijalizacije. Osim socijalizacije, pokazalo se kako su sa strahom od neuspjeha i njegovim ishodima povezani sram, kao jedna od karakterističnih emocija u podlozi straha od neuspjeha, spol te osobine ličnosti. Osobine ličnosti nude osnovu za tipologiju straha od neuspjeha te opisuju pojedince određene kategorije. S obzirom na takva znanja, došlo se do brojnih zaključaka u vezi ishoda na području akademske domene. Osim da je strah od neuspjeha vezan uz negativne ishode, jasno je da on također može voditi ka pozitivnim kratkoročnim posljedicama. Upravo zbog dvojake prirode ovoga konstrukta, javlja se potreba za osmišljavanjem programa koji bi se usmjerili na pružanje podrške i educiranje pojedinaca o strategijama adaptivnog suočavanja sa strahom od neuspjeha.

Ključne riječi: motivacija za postignućem, strah od neuspjeha, razvoj, ishodi

Sadržaj

UVOD 1
1. STRAH OD NEUSPJEHA 2
1.1.Razvoj teorijskih okvira straha od neuspjeha 3
1.1.1.Atkinsonov model potrebe za postignućem 3
1.1.2.Multidimenzionalni modeli straha od neuspjeha 6
2. RAZVOJNA DINAMIKA STRAHA OD NEUSPJEHA 7
3. NEKI OD PREDIKTORA STRAHA OD NEUSPJEHA 9
3.1.Spolne razlike 9
3.2.Osobine ličnosti 11
3.3.Sram 12
4. NEKI OD ISHODA STRAHA OD NEUSPJEHA 13
4.1.Perfekcionizam 13
4.2.Ličnost tipa A i strah od neuspjeha 14
4.3.Akademska domena 15
5. PRIMJER STRATEGIJA PROMOVIRANJA USMJERENOSTI PREMA USPJEHU 17
5.1.Samopouzdanje 17
5.2.Vrednovanje obrazovanja 18
5.3.Usmjerenost na učenje 18
5.4. Percepcija kontrole 19
ZAKLJUČAK 20
LITERATURA 21

UVOD

Današnje ubrzano društvo usmjereno je na postignuća pri čemu ljudi nastoje umanjiti vjerojatnost doživljavanja neuspjeha u različitim životnim situacijama. No, istina u vezi natjecateljsko orijentiranog društva je ta da uspjeh mogu postići samo neki. Suočeni sa standardima izvrsnosti, ljudi različito emocionalno reagiraju u različitim životnim situacijama. Dok neki reagiraju emocijama orijentiranim na prilaženje, drugi pak reagiraju emocijama orijentiranim na izbjegavanje (Reeve, 2010). Iako neki pokušavaju ostvariti željeni cilj, drugi se pak ponašaju na način koji umanjuje vjerojatnost od neuspjeha, usprkos potencijalno negativnim posljedicama uspjeha koje se mogu pojaviti. Atkinson i Feather (1966; prema Rothblum, 1990) smatraju motivaciju vezanu za postignuće kombinacijom dvaju motiva: težnjom prema uspjehu i strahom od neuspjeha. Težnja prema uspjehu odnosi se na prilazeću motivaciju u situacijama koje potencijalno mogu biti povezane s ishodom postignuća. Za razliku od tog motiva, strah od neuspjeha motiv je za izbjegavanjem nepovoljnih ishoda i često se mjeri testom anksioznosti. Ovisno o tome koji motiv prevladava, pojedinac će odabirati sukladne obrasce ponašanja. Na primjer, kada strah od neuspjeha nadjača želju za postignućem, osoba izabire one aktivnosti koje obuhvaćaju prelagane ili preteške zadatke s ciljem minimiziranja anksioznosti u vezi neuspjeha.

Koja će ponašanja osoba odabrati i kakvi ishodi će se javiti, teme su brojnih istraživanja provedenih unazad nekoliko desetljeća. Različiti autori daju različita objašnjenja osnove ovog motiva. Neki pak smatraju da je strah od neuspjeha unidimenzionalan koncept, dok suvremeniji autori navode multidimenzionalne karakteristike (Birney, Burdick i Teevan, 1969; Conroy i sur., 2001; Schmalt, 1982; prema Conroy, Willow i Metzler, 2002). Iako postoje nesuglasice u vezi temeljnih karakteristika ovog konstrukta, većina se autora slaže da je razvojna dinamika straha od neuspjeha socijalizacijski uvjetovana odgojem roditelja. Uz interpersonalne faktore, sa strahom od neuspjeha povezani su i drugi koncepti, kao što su crte ličnosti, perfekcionizam i sram. Uz navedeno, autori smatraju da na strah od neuspjeha utječu individualni faktori, kao što su percepcija težine zadatka, atribuiranje uspjeha i neuspjeha te sklonost doživljavanju anksioznosti. Brojni aspekti utječu na to kako će se osoba osjećati u situacijama postignuća te kako će se to odraziti na njezino ponašanje. Većinom, posljedice straha od neuspjeha mogu biti štetne. Naime, u interpersonalnoj, akademskoj i sportskoj domeni funkcioniranja pojedinca posebno su izražene poteškoće vezane uz ovaj konstrukt. Važno je za istaknuti i povezanost straha od neuspjeha s lošijom subjektivnom dobrobiti zbog čega može doći do generaliziranja straha od neuspjeha iz specifične domene postignuća na svakodnevne situacije. Usprkos

negativnim ishodima straha od neuspjeha, neka istraživanja potvrđuju kratkoročne koristi takve motivacije. Nekim studentima strah od neuspjeha pomaže pri ostvarivanju vlastitih ciljeva jer ih motivira na ulaganje truda i ustrajnost usprkos izazovima i preprekama (Martin i Marsh, 2003).

U ovom radu opisani su aspekti konstrukta straha od neuspjeha te njegovi ishodi iz različitih teorijskih perspektiva. Na početku rada ukratko je opisan konstrukt straha od neuspjeha te teorijski okviri koji ga objašnjavaju, među kojima su vrlo prihvaćeni Atkinsonov (1966; prema Conroy, 2001) te Covingtonov model (1992). Zatim slijede teorije o razvojnoj dinamici straha od neuspjeha koje se baziraju na procesu socijalizacije unutar obitelji te ishodi toga procesa. Nakon toga, istaknuti su opisi i nalazi empirijskih provjera najistaknutijih korelata straha od neuspjeha, među kojima je uloga spola, osobina ličnosti i srama. Na kraju, opisani su ishodi straha od neuspjeha u različitim domenama života te su predložene strategije suočavanja s poteškoćama u akademskoj domeni.

1. STRAH OD NEUSPJEHA

Strah od neuspjeha može se definirati kao motiv za izbjegavanjem neuspjeha u kontekstima postignuća te uključuje kogitivno, bihevioralno i emocionalno iskustvo. Ovaj se motiv pokazao prisutnim kod oba spola te na svim razinama stvarne i percipirane sposobnosti koje student ima (Covington, 1992).

Motiv za izbjegavanjem neuspjeha, uz orijentaciju prema uspjehu, ima dugu povijest u literaturi koja se bavi temama postignuća i motivacije. Različito se konceptualiziralo strah od neuspjeha – kao implicitnu potrebu koja usmjerava ponašanje (Atkinson, 1957; McClelland, 1965; McClelland, Atkinson, Clark i Lowell, 1953; prema De Castella, Byrne i Covington, (2013), pomoću neuropsiholoških sustava u njegovoj podlozi (Carver i White, 1994; prema De Castella, Byrne i Covington, 2013), kroz analizu pojedinih dimenzija temperamenta (Elliot i Thrash, 2002; De Castella, Byrne i Covington, 2013), u terminima specifičnih atribucija (Weiner, 1972; Weiner i Kukla, 1970; prema De Castella, Byrne i Covington, 2013) te kao orijentacije koje su blisko povezane sa studentovim ciljevima postignuća (Conroy i Elliot, 2004; Covington, 1984; prema De Castella, Byrne i Covington, 2013). Neovisno o tome kako je definiran, strah i sumnja u sebe najvažnije su komponente izbjegavanja neuspjeha, a tek se kasnije obrađuje problematika motivacije, otpornosti i entuzijazma za učenjem (Covington, 1992; Elliot i Church, 1997; Elliot i Dweck, 1988; prema De Castella, Byrne i Covington, 2013). Provodeći prva istraživanja, smatralo se da su orijentacija prema uspjehu i izbjegavanje

neuspjeha suprotni krajevi bipolarnog spektra u kojem se ljudi razlikuju s obzirom na izraženost težnje prema uspjehu i straha od neuspjeha (Feather, 1961; Litwin, 1966; Moulton, 1965; prema De Castella, Byrne i Covington, 2013). Međutim, na temelju empirijskih podataka proizlazi da ta dva koncepta mogu biti u interakciji na način da vode kvalitativno različitim motivacijskim profilima studenata (Covington, 1992; Martin i Marsh, 2003; Martin, Marsh i Debus, 2001a; 2001b).

S preko 50 godina istraživanja u ovom području, javila se potreba za integracijom brojnih teorija koje su na različite načine opisivale strah od neuspjeha i u fokusu imale različite aspekte (De Castella, Byrne i Covington, 2013). No, unatoč razlikama, postoje i zajedničke značajke svih teorija. Sve teorije polaze od toga da je strah od neuspjeha okvir prema kojemu osoba definira i doživljava neuspjeh, te posljedično kako misli, osjeća i kako se ponaša u kompetitivnim situacijama (Heckhausen, 1975; prema Elliot i Thrash, 2004).

1.1.Razvoj teorijskih okvira straha od neuspjeha

Konceptualni okvir straha od neuspjeha prvotno je baziran na teoriji o potrebi za postignućem i kasnijim objašnjenjima iste. U većini radova izbjegavanje neuspjeha i strah od neuspjeha promatraju se kao međusobno isprepleteni pojmovi, pri čemu se strah od neuspjeha gleda kao psihički fenomen, dok je izbjegavanje neuspjeha njegova bihevioralna manifestacija.

1.1.1.Atkinsonov model potrebe za postignućem

Početno, Atkinson (1966; prema Conroy, 2001) je definirao strah od neuspjeha, ili motiv za izbjegavanjem neuspjeha, kao dispoziciju za izbjegavanjem neuspjeha i/ili kapacitet za doživljavanjem srama ili poniženja kao posljedice neuspjeha. Ta težnja motivira pojedinca da se obrani od gubitka samopouzdanja, gubitka poštovanja u društvu i gubitka neugodnosti (Reeve, 2010). Atkinson je istaknuo kako potreba za postignućem djelomično određuje ponašanje usmjereno na postignuće, pri čemu takvo ponašanje ovisi i o izgledima za uspješno obavljanje zadatka te poticajnoj vrijednosti uspjeha u tom zadatku. Njegova teorija ističe četiri varijable: ponašanje usmjereno na postignuće te potrebu za postignućem, vjerojatnost uspjeha i poticaj za postizanje uspjeha, kao prediktore ponašanja usmjerenog na postignuće. Ponašanje koje je usmjereno na postignuće definira se kao težnja za uspjehom, te takvo ponašanje određuju tri čimbenika: snaga osobne potrebe za postignućem (motivacija za uspjehom), 2)

percipirana vjerojatnost uspjeha, i 3) poticajna vrijednost uspjeha u toj aktivnosti (Reeve, 2010). Osim težnje za uspjehom, Atkinson je u svoju teoriju uvrstio i težnju za izbjegavanjem neuspjeha na koju utječu: 1) motiv za izbjegavanjem neuspjeha, 2) vjerojatnost neuspjeha te 3) negativna poticajna vrijednost neuspjeha. Prilikom uključivanja u neki zadatak, kod osobe se javlja dilema u vezi preuzimanja rizika. Tijekom te dileme, osoba pokušava uravnotežiti ove dvije težnje, tj. zadovoljiti potrebu za privlačnim emocijama uspjeha (npr. ponos, društveno prihvaćanje), ali u isto vrijeme izbjeći odbojne emocije neuspjeha (npr. sram, strah). Kada je težnja za uspjehom veća od težnje za izbjegavanjem neuspjeha, osoba se upušta u kompetitivne situacije. No, u obrnutom slučaju, osoba oklijeva ili izbjegava takve situacije. Dakle, potrebno je poznavati nečiju motivaciju za uspjehom, motiv za izbjegavanje neuspjeha i vjerojatnost uspjeha u nekom zadatku kako bi se moglo govoriti o njezinom ponašanju. S obzirom na motivacijski model potrebe za postignućem, u nekoliko se istraživanja studente razvrstalo u tri kategorije: oni koji su orijentirani prema uspjehu, oni koji izbjegavaju neuspjeh i oni koji prihvaćaju neuspjeh. Studenti orijentirani prema uspjehu u pravilu su optimističniji, proaktivni i pozitivno usmjereni prema zadatku koji obavljaju, te pozitivnije i energično reagiraju na prepreke (Martin, Marsh i Debus, 2001a; Martin i Marsh, 2003). Studenti koji izbjegavaju neuspjeh imaju tipičan strah od neuspjeha. Oni su anksiozni (Alpert i Haber, 1960; prema Martin i Marsh, 2003), usmjerava ih strah, konstantno sumnjaju u same sebe te su nesigurni u to mogu li izbjeći neuspjeh i ostvariti uspjeh (Covington i Omelich, 1991; prema Martin i Marsh, 2003). Usprkos tome što ovakvi studenti često rade vrlo naporno kako bi ostvarili svoje ciljeve, na njih izrazito negativno djeluju prepreke koje pojačavaju njihove sumnje u vlastite sposobnosti i vanjski lokus kontrole (Covington i Omelich, 1991; Martin, 1998, 2001, 2002; Martin i sur. 2001a, 2001b; prema Martin i Marsh, 2003). Ono što ustvari nedostaje ovakvim pojedincima jest otpornost. Oni često reagiraju na svoje strahove umanjivanjem vlastitih šansi za uspjeh (npr. prokrastinacija, rješavanje zadataka u zadnji trenutak, ulaganje minimalnog truda) te na taj način stvaraju opravdanje u slučaju da dožive neuspjeh. Opravdanje ima funkciju samozaštite te na kraju, umjesto pripisivanja nedostatku sposobnosti, neuspjeh se pripisuje prokrastinaciji ili nekom drugom izbjegavajućem obliku ponašanja (Covington, 1992). Konačno, treća kategorija studenata su oni koji prihvaćaju neuspjeh te ih se ponekad definira kao studente koje karakterizira naučena bespomoćnost (Abramson, Seligman i Teasdale, 1978; prema Martin i Marsh, 2003). Kod njih nedostaje i motivacije i otpornosti. No, važno je za napomenuti da su teorijski okviri straha od neuspjeha u samome početku ispitivani na studentskoj populaciji, no takva se podjela može primijeniti i na ostale aspekte života ljudi (npr. sportska ili poslovna domena).

Klasičnu teoriju potrebe za postignućem revidirao je Covington (1992) predloživši svoj dvodimenzionalni model. Dvije osnovne dimenzije ovog modela jesu orijentacija prema izbjegavanju neuspjeha te orijentacija ka uspjehu. Navedeni model potrebe za postignućem prikazuje četiri tipologije koje variraju s obzirom na mjeru u kojoj su studenti orijentirani prema izbjegavanju neuspjeha i usmjerni ka uspjehu. Moguće orijentacije modela su: naglašena orijentacija prema postignuću (engl. *the overstriver*), samozaštitna orijentacija (engl. *the self-protector*), orijentacija prema prihvaćanju neuspjeha (engl. *the failure accepter*) te optimistična orijentacija (engl. *the optimist*). Strah od neuspjeha karakterističan je kod osoba naglašene orijentacije prema postignuću (engl. *the overstriver*) i samozaštitne orijentacije (engl. *the self-protector*) studenata. Studenti koji imaju naglašenu orijentaciju prema postignuću (engl. *the overstriver*) izbjegavaju neuspjeh pomoću postizanja uspjeha (Covington i Omelich, 1991; Martin i sur. 2001a; prema Martin i Marsh, 2003). Ova se orijentacija može opisati izraženom usmjerenošću ka izbjegavanju neuspjeha i izraženom usmjerenošću prema uspjehu. Njih karakterizira suočavanje sa svojim strahom, upornost u izvršavanju zadataka i postizanje uspjeha. Takvi učenici nastoje ići prema cilju, umjesto izbjegavati neuspjeh (Martin, 1998, 2001; Martin i sur., 2001a, 2001b; prema Martin i Marsh, 2003). Takav je oblik učestao među srednjoškolcima i studentima, koji izražavaju potrebu za uspjehom zasnovanom na strahu od neuspjeha (Martin, 1998; prema Martin i Marsh, 2003). Iako se ne čini toliko štetnim po pojedinca, postoje rizici ovakvog oblika motivacije. Prvo, proces postizanja cilja i dalje je ispunjen anksioznošću, percepcijom niske samokontrole i nestabilnog samopoštovanja. Drugo, kada takva osoba ne uspije, ona na neuspjeh gleda kao na potvrdu vlastite nekompetentnosti na koju je sumnjala već i prije, te se ujedno povećava vjerojatnost prelaska u ozbiljniji oblik izbjegavanja neuspjeha, a to je samozaštitna orijentacija osobe (engl. *the self-protector*) (Covington, 1992). Cilj ove orijentacije nije toliko izbjegavanje neuspjeha koliko je izbjegavanje posljedica istoga (Covington, 1992). Takvi studenti izbjegavaju implikacije neuspjeha na način da koriste strateške postupke koji štite njihov osjećaj vlastite vrijednosti (engl. *self-worth*) i percepciju vlastitih sposobnosti. Jedne od mogućih strategija suočavanja su samohendikepiranje i defenzivni pesimizam. Defenzivni pesimizam uključuje postavljanje nerealno niskih očekivanja prije samog događaja, prilikom kojeg će se evaluirati izvedba pojedinca. U slučaju da se dogodi neuspjeh, osoba se kognitivno i afektivno pripremila na potencijalne ishode (Norem i Cantor, 1986a, 1986b, prema Martin i Marsh, 2003). Postavljajući niža i vjerojatno sigurnija očekivanja, dolazi do smanjivanja kriterijskog praga za zadovoljavajuću izvedbu (Baumgardner i Brownlee, 1987; prema Martin i Marsh, 2003). Osim toga, niži standardi također su lakše ostvarivi (Showers i Ruben, 1990; prema Martin i Marsh,

2003). Tako dolazi do umanjivanja vjerojatnosti da će se sposobnosti osobe procijeniti kao nedovoljno dobre, tj. da će se preispitivati vrijednost osobe. Druga strategija, samohendikepiranje, uključuje postavljanje prepreka do uspješne izvedbe koje im omogućavaju premještanje uzroka neuspjeha s njihovih sposobnosti na prepreke (npr. smanjeno ulaganje truda, izbjegavanje uvježbavanja za zadatak, prokrastinacija i sl.). Na taj način, izbjegavaju osjećaj nezadovoljstva vlastitim pojmom o sebi (Rhodewalt i Davison, 1986; prema Martin i Marsh, 2003). Kada se neuspjeh dogodi u ovakvim uvjetima, on se doživljava kao posljedicu vanjskih uzroka, a ne kao posljedicu vlastitih sposobnosti. Zbog navedenih razloga, može se zaključiti kako ove dvije strategije imaju samozaštitnu funkciju.

1.1.2.Multidimenzionalni modeli straha od neuspjeha

Definirajući konstrukt, Birney i sur. (1969; prema Jackaway i Teevan, 1976) ističu da se pojedinci, kod kojih je izražen strah od neuspjeha, boje i traže način kako izbjeći averzivne posljedice neuspjeha koje izazivaju strah. Njihov model ističe tri glavne posljedice neuspjeha koje se smatraju averzivnima i ugrožavajućima: a) smanjeno samopoštovanje osobe, b) smanjena socijalna vrijednost osobe, i c) kazna. Naime, što je percipirano veće smanjenje samopoštovanja te što percipiramo da nas drugi smatraju manje vrijednima, to će strah od neuspjeha biti veći. Osim toga, neuspjeh može direktno voditi ka averzivnim posljedicama, bez medijacijskog efekta smanjenog samopoštovanja ili snižene socijalne vrijednosti. Zbog takvih ishoda, javlja se strah od kazne kao jedne od glavnih posljedica neuspjeha.

Ovaj su model nadogradili Conroy i sur. (2002) koji su predložili pet uvjerenja u vezi posljedica neuspjeha povezanih s procjenama prijetnje i straha. Uvjerenja su sljedeća: a) doživljaj srama i neugode zbog neuspjeha, b) nesigurna budućnost, što je povezano s vjerovanjima da u budućnosti neće postojati moguće ponovne prilike, c) sniženo samopoštovanje, povezano s uvjerenjima u loše vlastite sposobnosti i smanjenu kontrolu nad svojom izvedbom, d) gubitak interesa značajnih drugih, povezano s uvjerenjem o sniženoj socijalnoj vrijednosti i utjecaju u domeni izvedbe, te e) uznemirenost značajnih drugih, povezano s uvjerenjima o neodobravanju drugih i gubitkom podrške te ljubavi nakon neuspjeha. Individualne se razlike u razinama straha od neuspjeha mogu vidjeti u stupnju uvjerenja da će se averzivne posljedice javiti nakon neuspjeha.

2. RAZVOJNA DINAMIKA STRAHA OD NEUSPJEHA

Motiv za izbjegavanjem neuspjeha usvaja se procesom socijalizacije tijekom djetinjstva, između 5 i 9 godine života (McClelland, 1958; prema Sagar i Lavallee, 2010). Roditelji su uključeni u razvoj ovoga straha u ulozi primarnih skrbnika kojima su djeca privržena. Na temelju istraživanja ove tematike, pronađena su tri faktora povezana s razvojem dječjeg straha od neuspjeha: komunikacija i interakcija između roditelja i djeteta (Teevan i McGhee, 1972), obiteljska klima (Singh, 1992; prema Sagar i Lavallee, 2010) te visoka očekivanja i zahtjevi roditelja (Elliot i McGregor, 1999).

Roditelji imaju primarnu ulogu tijekom svakodnevne socijalizacije svoga djeteta. Socijalizacija se odnosi na interaktivan proces prilikom kojeg roditelj prenosi svoje vrijednosti, stavove, vještine i osobine na djecu, a djeca kroz promatranje, učenje i iskustvo, postepeno usvajaju navedeno (Spera, 2005). Roditelji mogu doprinijeti razvoju straha od neuspjeha kod djece kroz roditeljski stil, tj. stupanj u kojem su osjetljivi na dječje potrebe i u kojem postavljaju djeci zahtjeve, te kroz praktičnu komponentu roditeljstva, tj. vrstu ponašanja kojima se koriste. Postupci roditelja vezani uz disciplinu, kao što su prijetnja i kazna (npr. uskraćivanje aktivnosti u kojima djeca uživaju) i nagrade (npr. materijalna dobra) pokazala su se povezanim s prijenosom roditeljskih uvjerenja, stavova i straha od neuspjeha na dijete (Spera, 2005). S obzirom na to koja su ponašanja roditelji nagrađivali, kažnjavali ili neutralno vrednovali, djeca su razvila obrazac ponašanja prema kojem razlikuju situacije u kojima će uložiti više truda, a kojima uopće neće pridavati važnost. Velik doprinos razvoju straha od neuspjeha imaju rana majčina očekivanja, neutralne reakcije na željene oblike ponašanja i kažnjavanje nezadovoljavajućih oblika ponašanja vezanih uz neovisnost (npr. oslanjanje na vlastite snage, autonomija) i postignuće. Teevan i McGhee (1972) u svome su istraživanju dobili rezultate koji pokazuju da majke djece izraženog straha od neuspjeha očekuju ponašanja neovisnosti i postignuća puno ranije, nego majke djece koja imaju manje izražen strah od neuspjeha. Uz to, majke sinova manje izraženog straha od neuspjeha nagrađivale su željena ponašanja (ponašanje koje odražava autonomiju i vodi uspjehu), dok su majke sinova izraženog straha od neuspjeha imale neutralne reakcije na takve oblike ponašanje. I konačno, majke djece manje izraženog straha od neuspjeha neutralno su reagirale na neželjena ponašanja (ponašanja koja ne odražavaju autonomiju i ne vode uspjehu), dok su majke djece izraženog straha od neuspjeha reagirale neutralnim odgovorima na željena, a kažnjavala neželjena ponašanja. Takva će djeca naučiti kako izbjegavati situacije postignuća kada je to moguće budući da je naučeno da se takvi oblici ponašanja ne nagrađuju. Bit će usmjerena na negativne posljedice situacije neuspjeha,

zbog čega će se usmjeriti na izbjegavanje istog (Rothblum, 1990). Pokazalo se kako su majčine neutralne reakcije na uspjeh uz kažnjavanje neuspjeha prediktor straha od neuspjeha kod djeteta (Birney i sur., 1969; prema Rothblum, 1990). Takav obrazac roditeljskog ponašanja rezultira lošijom slikom o sebi i slabijom prilagodbom kod djece.

Osim putem procesa socijalizacije, roditelji mogu utjecati na djetetov razvoj straha od neuspjeha prijenosom vlastitog straha na njih. Naime, roditeljev strah od neuspjeha vodeća je komponenta koja utječe na roditeljeve obrasce afekata, kognicija i ponašanja prema djetetu, uključujući procjenu djetetovih pogrešaka i neuspjeha. Kao važan medijator povezanosti roditeljevog i djetetovog straha od neuspjeha, navodi se strategija uskraćivanja ljubavi (Elliot i Thrash, 2004). Uskraćivanje ljubavi definira se kao socijalizacijska strategija gdje roditelj uskraćuje svoje emocionalne reakcije ili stvara fizičku odvojenost između sebe i djeteta onda kada se dijete ne ponaša na željeni način (Hoffman, 1970; prema Elliot i Thrash, 2004). Na primjer, roditelj može pokazivati nezainteresiran stav prema djetetu, okretati se od njega, odbijati komunikaciju s njim ili verbalno izražavati neodobravanje djeteta, fizički se udaljiti od njega ili prijetiti odlaskom od kuće (Sears, Maccoby i Levin, 1957; Zahn-Waxler i Kochanska, 1990; prema Elliot i Thrash, 2004). Roditeljev strah od neuspjeha utječe na to kako će roditelj percipirati neuspjeh općenito, kako će reagirati na vlastiti, a kako na neuspjeh svoje djece. Osjećaj srama koji roditelji izraženog straha od neuspjeha doživljavaju prilikom vlastitog neuspjeha, uključuje samoprocjenu roditelja kao manje vrijednog ljubavi i prihvaćanja. U situacijama neuspjeha vlastite djece, roditelj će svoju djecu percipirati izvorom srama, tj. obezvrijeđene i manje vrijedne ljubavi i prihvaćanja, te će se u skladu s tim ponašati. Uz to, roditelji svoju djecu gledaju kao "nastavak" samih sebe te posljedično projiciraju svoje nade, strahove i očekivanja na svoje potomke (Crandall i Preston, 1961; prema Elliot i Thrash, 2004). Zaključno se može reći da će roditelj reagirati na neuspjeh svoga djeteta kao i na vlastiti, budući da su ta dva neuspjeha često nerazdvojivi koncepti. Uz to, zadatak roditeljstva može biti kompetitivne prirode zbog čega uspjesi i neuspjesi djece mogu djelovati na samoefikasnost roditelja (Katkovsky, Preston i Crandall, 1964; prema Elliot i Thrash, 2004). Kao posljedica, može se javiti generalno uskraćivanje ljubavi, ne samo u situacijama postignuća. Djeca takvih roditelja vrlo će se rano susresti s iskustvom uskraćivanja ljubavi što će postupno voditi ka razvoju dispozicijskog kapaciteta za doživljaj srama prilikom neuspjeha (Atkinson, 1957; prema Elliot i Thrash, 2004). Uslijed pojačane sklonosti doživljavanju srama, dijete uči kako se orijentirati i izbjeći neuspjehe u svim životnim situacijama, što će imati dugoročne posljedice na sliku o sebi (Heckhausen, 1975; prema Elliot i Thrash, 2004). Dakle, može se zaključiti kako strah od neuspjeha može nastati i prije nego što je dijete sposobno razlikovati pogreške od lošeg

ponašanja u različitim životnim domenama (Dweck, 2002). Iako se za strategiju uskraćivanja ljubavi može činiti kako ima potencijala ostvariti određene kratkoročne koristi (u vidu motiviranja druge osobe na promjenu ponašanja), dugoročno može rezultirati neprilagođenim oblicima ponašanja, kao što je naučena bespomoćnost (Burhans i Dweck,1995; prema Elliot i Thrash, 2004).

Navedena su istraživanja rađena u obiteljima gdje su prisutna oba roditelja, no javilo se pitanje o tome što se događa u obiteljima gdje otac ne sudjeluje u odgoju djeteta. Prijašnja su istraživanja pokazala kako odsustvo oca može imati negativne posljedice na obrasce ponašanja djece, pogotovo dječaka koji pokušavaju razviti tradicionalne maskuline spolne uloge (Hetherington, 1966; Hetherington i Deur, 1972; prema Greenfeld i Teevan, 1986). U istraživanju Greenfeld i Teevan (1986) pokazalo se kako djeca čiji su očevi odsutni imaju izraženi strah od neuspjeha, nego djeca u čijim su obiteljima prisutna oba roditelja. Točnije, dječaci su imali izraženiji strah od neuspjeha, nego djevojčice. Razlika u tim nalazima može upućivati na važniju socijalizacijsku ulogu očeva za sinove, nego za kćeri. Majke se prema sinovima i kćerima ponašaju jednako kada žele regulirati njihovo ponašanje (Block, 1978; Greenfeld i Teevan, 1986). No, kada očevi uče svoje sinove, imaju tendenciju naglašavanja postignuća i izvedbe u vezi zadatka, dok prilikom podučavanja kćeri ne stavljaju toliki naglasak na postignuće, već ističu interpersonalne aspekte situacije (Block, 1978; Elliot i Trash, 2004).

3. NEKI OD PREDIKTORA STRAHA OD NEUSPJEHA

3.1.Spolne razlike

Stein i Bailey (1973) istraživali su spolne razlike u socijalizaciji obrazaca postignuća. Tijekom ranih školskih godina, djevojčice imaju bolje rezultate u školskom okruženju, ali više ovise o podršci značajnih drugih, nego dječaci. Već od samog početka, dječaci preferiraju ponavljati zadatke u kojima su doživjeli neuspjeh, dok su djevojčice usmjerene na one zadatke u kojima su prethodno uspjele. Govoreći o atribuiranju, također su se javile razlike, ali i kontradiktornost u rezultatima. Naime, Crandall, Kratkovsky i Crandall (1965) dobili su podatke prema kojima djevojčice češće internalno atribuiraju neuspjeh, pri čemu se ta razlika povećava tijekom adolescencije. Drugi su pak dobili rezultate prema kojima dječaci češće razlog neuspjeha pripisuju vlastitim sposobnostima i uloženom trudu. Jedno od ponuđenih objašnjenja eksternalnog atribuiranja kod žena je da takav obrazac ponašanja ustvari reflektira ženin manjak moći u društvu (Frieze, Whilley, Hanusa i McHugh, 1982; prema Rothblum,

1990). Uz to, na takve obrasce ponašanja utječe feminina spolna uloga koja naglašava stereotipne karakteristike, kao što su ovisnost, permisivnost i neagresivnost, koje su u konfliktu s motivacijom postignuća. Stoga, žene se nose s takvom disonancom na nekoliko načina. Mogu percipirati postignuće kao aspekt prikladniji za muškarce, doživljavati uspjeh preko vikarijskog iskustva ili izabirati tradicionalno ženske karijere ostvarujući postignuće kroz njih. U konačnici, može doći do sakrivanja svoga uspjeha od drugih ili pak do ulaganja truda u svoj izgled više nego u obrazovanje (Stein i Bailey, 1973). Pokazalo se da će djevojčice biti usmjerene na postignuće onda kada njihove majke podupiru uspjeh te očekuju visoka postignuća. Djevojčice, koje su orijentirane na uspjeh, imaju uporne i ustrajne majke u svojoj karijeri. Do razvoja motivacije za postignućem doći će vjerojatnije kada su majke zaposlene i ako se prema svojim kćerima ponašaju umjereno na dimenziji topline roditeljskog stila uz podržavanje neovisnosti (Stein i Bailey, 1973). Stoga, može se zaključiti da odgoj djevojčica u skladu s tradicionalnim spolnim ulogama doprinosi izraženijem strahu od neuspjeha. Upravo zbog takvog odgoja, javlja se razlika među dječacima i djevojčicama u kompetitivnom okruženju. Dok su djevojčice tradicionalno usmjerevane na socijalne aspekte zadatka, dječake se potiče na neovisnost, kompetitivnost i uspjeh, što će uvelike utjecati na njihovu motivaciju za postignućem.

Slično razlikama u socijalizaciji, postoje spolne razlike u aspektima straha od neuspjeha. Atkinson u svojoj teoriji (1964; prema Sagar, Boardley, i Kavussanu, 2001) naglašava spolne razlike u sklonosti aktivnostima vezanima uz područja postignuća ističući kako se muškarci i žene razlikuju prema svojim brigama oko neuspjeha. Istraživanja su pokazala kako njihove zabrinutosti i ponašanja vezana uz vlastite kompetencije proizlaze iz tradicionalnih spolnih uloga koje su stečene tijekom socijalizacije. Točnije, pokazalo se da su muški sportaši tipičnije više kompetitivni i imaju veću želju za pobjedom, nego žene. Dakle, može se pretpostaviti da postoje razlike u percepciji prijetnje i straha od neuspjeha između žena i muškaraca. Istraživanje Sagar, Boardley i Kavussanu (2001) pokazalo je kako postoji razlika u povezanosti straha od neuspjeha i trajanja sportskog iskustva. Točnije, pokazalo se kako muškarci doživljavaju veći strah od neuspjeha što imaju dugotrajnije sportsko iskustvo. Međutim, takva se povezanost nije pronašla kod ženskog spola. Kao objašnjenje takve povezanosti kod muškaraca je takvo da veća razina sudjelovanja u sportu vodi ka pojačavanju kompetitivne prirode muškaraca što u konačnici rezultira povećanim strahom od neuspjeha, budući da je kod njih istaknutija važnost, značaj sporta i sudjelovanje. Osim toga, pronađene su razlike u dimenzijama straha od neuspjeha. Tako se pak pokazalo da muškarci imaju snažnija uvjerenja o posljedicama neuspjeha i predviđanja uspjeha. Naime, muškarci su sigurniji u to da neuspjeh vodi averzivnim posljedicama, kao što je gubitak socijalne vrijednosti i utjecaja u domeni postignuća, uz gubitak

interesa važnih drugih za njih. Prema tome, može se reći da muškarci percipiraju neuspjeh kao prijetnju za njihov odnos s važnim drugima. Uz to, muškarci pokazuju izraženiji fokus za ostvarivanjem socijalnog statusa i visokog osjećaja vlastite vrijednosti koje proizlazi iz uspjeha. S druge strane, razlika se pokazala i u dimenziji straha od sniženog samopoštovanja, pri čemu su žene pokazale izraženiji strah od neuspjeha. Takvi podaci upućuju na to da žene imaju snažnija uvjerenja da je neuspjeh ekvivalentan slabijim sposobnostima i slabijom kontrolom nad izvedbom. Stoga, žene više evaluiraju sebe na temelju neuspjeha. Takvi zaključci idu u prilog da se muškarci generalno procjenjuju kompetentnijima, nego žene.

3.2.Osobine ličnosti

Kako je akademski kontekst jedna od domena istraživanja straha od neuspjeha, studije dosljedno pokazuju da osobine ličnosti imaju važnu ulogu u akademskoj motivaciji i postignuću. U svom su radu Kornarraju i Karau (2005; prema Komarraju, Karau i Schmeck, 2009) utvrdili korelacije između motivacije za postignućem i Peterofaktorskog modela ličnosti, gdje je izbjegavajuća motivacija pozitivno povezana s neuroticizmom i ekstraverzijom, a negativno sa savjesnošću i otvorenošću prema iskustvu. Govoreći o povezanosti straha od neuspjeha i neuroticizma, većina teoretičara razlikuje ova dva konstrukta utoliko što je neuroticizam većinom naslijeđena crta ličnosti (Costa i McCrae, 1992; prema Duley, Conroy, Morris, Wiley i Janelle, 2005) dok je strah od neuspjeha većinom usvojen procesom socijalizacije (McClelland i sur., 1953; prema Duley, Conroy, Morris, Wiley i Janelle, 2005).

Osim istraživanja koja su se bavila povezanošću pojedine crte ličnosti i motivacije za postignućem, rađena su i istraživanja koja su bazirana na povezanosti motivacije za postignućem te istaknutosti crta ličnosti kod pojedine osobe. Najčešće dvije dimenzije koje su se zajedno istraživale jesu neuroticizam i savjesnost. Pokazalo se da su oni najbolji prediktori motivacije vezane uz postignuće, pri čemu postoje pretpostavke o karakteristikama pojedinaca koji pripadaju određenom kvadrantu, ovisno o izraženosti navedenih dimenzija. Osobe koje se nalaze u kvadrantu visokog neuroticizma i visoke savjesnosti, opisuje ih se kao anksiozne, posesivne te kao osobe s jasno definiranim željama i ciljevima. Takvi pojedinci doživljavaju velik broj konflikata u svojim aspiracijama, imaju solidnu povijest uspjeha, ali će se kod njih vjerojatnije javiti somatske poteškoće. Visoki neuroticizam i niska savjesnost prisutni su kod pojedinaca koji su nestabilni, nedosljedni, kompulzivni i usmjereni na vlastite potrebe i želje. Takve osobe nemaju povijest uspjeha jer postignuće nije relevantno za njih. Međutim, u natjecateljskim situacijama ovi pojedinci dijele karakteristike s prethodnima utoliko što mogu

dobrovoljno ugroziti vlastitu izvedbu zadatka s ciljem izbjegavanja negativnih posljedica. Nadalje, osobe niskog neuroticizma i niske savjesnosti često se opisuju kao neformalne, nemarne i neuredne. Ovi pojedinci nisu usmjereni prema uspjehu niti su zabrinuti oko svoje slabije izvedbe. Konačno, niski neuroticizam i visoka savjesnost karakterizira osobe kao logične, odlučne, temeljite i samodisciplinirane. Takve su osobe najčešće uspješne u svojim zadacima, samouvjerene, sposobne i ambiciozne. Iako Peterofaktorski model ne uključuje sve aspekte ličnosti ljudi, može biti pogodan za razvoj daljnjih istraživanja u ovom području (Hofstee i sur., 1992; prema Piedmont, 1995).

3.3.Sram

Osim sastavnica Peterofaktorskog modela, jedan od najzastupljenijih korelata vezanih uz strah od neuspjeha jest emocija srama. Teoretičari emocija objašnjavaju sram kao ekstremno neugodno iskustvo u kojem se osoba osjeća kao "jedan veliki neuspjeh", kao nesposobna ili nedovoljno dobra osoba (Lewis, 1992; prema Elliot i Thrash, 2004). Sramom vođene tendencije ponašanja su izbjegavanje i povlačenje (Mascolo i Fisher, 1995; prema Elliot i Thrash, 2004), stoga se iznijela pretpostavka da su strah od neuspjeha i sram međusobno isprepleteni koncepti. McGregor i Elliot (2005) dali su prvu empirijsku podlogu za prijedlog da je sram jedna od karakterističnih emocija straha od neuspjeha. Pilot istraživanja pokazala su kako postoje pozitivne korelacije između sklonosti sramu i straha od neuspjeha, uz povezanost roditeljskog srama i djetetovog straha od neuspjeha. Što se tiče srama kod djeteta, to je ustvari naučeni obrazac reagiranja na ugrožavajuće situacije stečen tijekom interakcije s roditeljima. Nadalje, sudionici izraženog straha od neuspjeha prijavljivali su više razine srama prilikom situacija neuspjeha, u odnosu na osobe slabije izraženog straha od neuspjeha. Ovakvi su rezultati dobiveni u prirodnim i laboratorijski kontroliranim uvjetima, na dva različita tipa zadatka, za percipirana i stvarna iskustva neuspjeha te uz kontrolu drugih neugodnih emocija i generalne tendencije emociji srama. Autori su također pronašli da više razine straha od neuspjeha povećavaju generaliziranje iskustva srama, što podupire centralnu ulogu srama u iskustvima koja izazivaju strah od neuspjeha. Smatra se da će osobe s izraženim strahom od neuspjeha pripisivati neuspjeh globalnim uzrocima, tj. da će uzrok neuspjeha pripisati općoj negativnoj slici o sebi, umjesto pripisivanja specifičnim karakteristikama određenog događaja. Istraživači posebice ističu da takav način atribuiranja ima implikacije na generalno psihološko i fizičko zdravlje pojedinca.

4. NEKI OD ISHODA STRAHA OD NEUSPJEHA

4.1.Perfekcionizam

Perfekcionizam se općenito konceptualizira kao težnja za nepogrešivošću, a perfekcionisti su osobe koje žele biti savršene u svim područjima života (Flett i Hewitt, 2002). Postoje brojni modeli koji objašnjavaju strukturu i razvoj perfekcionizma. Jedan od najprihvaćenijih je model koji su osmislili Flett i Hewitt (2002). Njihov model sadržava dimenzije definirane s obzirom na to prema kome je perfekcionizam usmjeren. Sastoji se od tri dimenzije: perfekcionizam očekivan od sebe (engl. *self-oriented perfectionism*), očekivan od drugih (eng. *other-oriented perfectionism*) i izvana očekivani perfekcionizam (engl. *socially prescribed perfectionism*). Konceptualno, ističe se kako strah od neuspjeha najveću sličnost ima sa izvana očekivanim perfekcionizmom (engl. *socially prescribed perfectionism*) jer oba obuhvaćaju averzivna iskustva povezana s doživljajem neuspjeha određene osobe. Izvana očekivani perfekcionizam uključuje vjerovanja da drugi imaju nerealna, visoka očekivanja od osobe zbog čega se posljedično može javiti strah od negativne socijalne procjene i odbacivanja te još snažnija potreba za odobravanjem od strane drugih (Flett i Hewitt, 2002). Suprotno, ostala dva tipa perfekcionizma manje su samosvjesna iskustva i usmjerena su na postavljanje visokih standarda. U istraživanju (Flett i Hewitt, 2002) pokazalo se kako uvjerenja vezana uz strah od neuspjeha bolje predviđaju izvana očekivani perfekcionizam (engl. *socially prescribed perfectionism*) u usporedbi s ostalim dimenzijama perfekcionizma. Kao rezultat, javljaju se povećane razine samozanemarivanja (npr. odustajanja od samog sebe) i snižena razina samoprihvaćanja (npr. ohrabrivanje samog sebe). Prema ovome, osobe za koje je karakterističan izvana očekivani perfekcionizam (engl. *socially prescribed perfectionism*), pokazivat će visoke razine neprijateljskog ponašanja u svojim unutarnjim monolozima za vrijeme neuspjeha. U prilog navedenom govore nalazi istraživanja u području sporta koji ističu da povezanost straha od neuspjeha s tom dimenzijom pefekcionizma postoji i kod sportaša zbog uvjerenja da neuspjeh vodi do uznemirenosti značajnih drugih (Conroy, Kaye i Fifer, 2007). Uzimajući u obzir akademski kontekst, ishodi mogu biti negativno povezani s akademskim uspjehom, psihosomatskim stanjem osobe, socijalnom anksioznošću, depresivnošću i sl. Takvi su učenici motivirani više željom za izbjegavanjem neuspjeha, nego željom za postizanjem uspjeha pri čemu dolazi do odlaganja obaveza, npr. odgađanja ili izbjegavanja stresnih situacija i teških zadataka, odlaganje početka izvršavanja zadatak i sl. (Hewitt i Flett, 1991b; prema Conroy, Kaye i Fifer, 2007). Ono što se može učiniti kako bi se pomoglo jest educiranje djece

o tome da su pogreške normalne u svim domenama postignuća, očekivane i ponekad nužne. Treba ih se poticati na usvajanje stava da je neuspjeh prilika za učenjem, a ne dokaz slabijih sposobnosti i vještina. Naravno, veliku ulogu imaju nastavnici, uz cjelokupni obrazovni sustav, koji mogu djelovati od stvaranja ugodne klime u razredu do smanjivanja akademskog pritiska uvođenjem drugačijeg sustava ocjenjivanja.

4.2.Ličnost tipa A i strah od neuspjeha

Kako je već naglašeno prije, izbjegavanje neuspjeha može imati različite forme. Većina ih se odnosi na izbjegavanje situacija postignuća kako bi se izbjegle averzivne posljedice neuspjeha. No, ponekad takav obrazac ponašanja nije moguć, kao na primjer u školi gdje djeca ne mogu konstantno izbjegavati situacije mjerenja uspjeha (ili neuspjeha). Stoga, javlja se mogućnost izbjegavanja neuspjeha na način povećanog ulaganja truda i time postizanje vrlo visokih ocjena (Birney i sur., 1969; prema Gastor i Teevan, 1980). Ovaj obrazac moguće je povezati s teorijom razvoja straha od neuspjeha preko interakcije roditelja i djeteta. Naime, kada majke sinova izraženog straha od neuspjeha reagiraju na neutralan način na željena ponašanja, a koriste kaznu za situacije neuspjeha, takav način reagiranja ima utjecaj na razvoj obrasca ponašanja tipa A (Matthews, Glass i Richins, 1977; prema Gastor i Teevan, 1980). Obrazac ponašanja tipa A opisuje pojedince koji se suočavaju sa životnim poteškoćama na emocionalno intenzivan način, snažno su vođeni kompetitivnošću te su pod stalnim percipiranim pritiskom vremenske hitnosti. Javljaju se kronične težnje da se ostvari sve više i više zadataka, u sve manje i manje vremena. Takvi su pojedinci često uspješni, ali imaju učestalije konflikte s drugima. Kod takvih je pojedinaca izražena želja za uspjehom, kompetitivnost, nestrpljivost, odgovornost, ali i spremnost na agresivnost te sklonost egoizmu. Suprotno, obrazac tipa B odnosi se na ponašanja koji imaju neagresivan pristup problemima, uravnoteženiji su, smireni, strpljivi i manje su skloni srčanim bolestima. Matthews i sur. (1977; prema Gastor i Teevan, 1980) prikazuju kako su djeca tipa A primala puno manje pozitivnih evaluacija od strane vlastitih majki, nego djeca tipa B koje karakterizira relativno neagresivan način suočavanja s poteškoćama. Tipične majke djece tipa A imaju tendenciju biti kritične u odnosu na izvedbu svoga djeteta te im davati ponavljano ohrabrenje da se može ostvariti bolji rezultat. Stoga, osobe okarakterizirane ličnošću tipa A koje ostvaruju uspjeh za uspjehom, mogu ustvari imati primarni motiv samozaštitnog izbjegavanja neuspjeha (Gastor i Teevan, 1980). Takve će osobe vjerojatnije smatrati da se većina prepreka može savladati ako se uloži dovoljno

truda. No, usprkos tome što u konačnici osoba ostvari uspjeh, ovakav je obrazac pozitivno povezan s koronarnim bolestima, što ističe dvojaku prirodu ovakvog ponašanja.

4.3.Akademska domena

Akademska je domena najistraživanija domena povezana s motivacijom za postignuće, tj. sa strahom od neuspjeha. Generalno, rezultati su istaknuli indirektan negativni utjecaj straha od neuspjeha na angažiranost (Caraway, Tucker, Reinke i Hall, 2003), odabir zadataka, ulaganje truda, ustrajnost, uspješnost izvedbe, intrinzičnu motivaciju i subjektivnu dobrobit (Atkinson i Feather, 1966; Birney, Burdick, i Teevan, 1969; Elliot i Sheldon, 1997; Heckhausen, 1975; prema Elliot i Thrash, 2004). Taj se utjecaj ostvaruje preko odabira specifičnih ciljeva vezanih uz postignuće pri čemu su osobe vođene izbjegavajućom motivacijom, kao što su samohendikepiranje i defenzivni pesimizam. Naime, Thompson i Le Fevre (1999; prema De Castella, Byrne i Covington, 2013) uočili su kako je defenzivni pesimizam učestala strategija među srednjoškolcima i studentima u zapadnjačkim državama. Ta se strategija pokazala povezanom s niskim prosjekom ocjena, značajno višom razinom stresa i nezadovoljstva te povećanim psihoškim poteškoćama (Martin, Marsh i Debus, 2001b). Kao što je već istaknuto, defenzivni pesimizam može imati kratkoročno zadovoljavajuće ishode, no tijekom vremena može umanjiti vrijednost nagrada koje proizlaze iz tako ostvarenih uspjeha, što u konačnici može rezultirati slabijom akademskom izvedbom u globalu (Norem i Cantor, 1986a, 1986b; Martin, Marsh i Debus, 2001a; 2003; prema De Castella, Byrne i Covington, 2013). Također, akademsko se samohendikepiranje pokazalo kao prediktor sniženog samopoštovanja i povećanog negativnog afekta (Zuckerman i Tsai, 2005; prema De Castella, Byrne i Covington, 2013), slabije samoregulacije, nižeg akademskog postignuća i povećane vjerojatnosti kasnijeg odustajanja od studiranja (Martin, Marsh i Debus, 2001b). Na temelju brojnih podataka, može se zaključiti kako se učenici razlikuju s obzirom na razinu kognitivne i bihevioralne uključenosti u situacije uspjeha i neuspjeha. Osobe koje su sklonije strategiji defenzivnog pesimizma, imaju veći kognitivni angažman koja nije nužno reflektiran kroz ponašanje (npr. pesimističan stav, ali nemaju izraženo kontraproduktivno ponašanje), dok je kod osoba koje su sklonije strategiji samohendikepiranja izražen puni kognitivni angažman koji podrazumijeva strah praćen odgovarajućim ponašanjem (npr. pesimizam i negativno usmjereno kontraproduktivno ponašanje). S obzirom na angažman, pokazalo se da osobe orijentirane prema uspjehu pokazuju i kognitivnu i bihevioralnu uključenost (npr. optimizam i ulaganje

truda). Za razliku od njih, osobe koje su orijentirane na prihvaćanje neuspjeha pokazuju kognitivnu i bihevioralnu neuključenost (Martin i Marsh, 2003).

Uzimajući u obzir stilove učenja, došlo se do specifičnijih podataka. Istraživanja su pokazala kako su različiti aspekti straha od neuspjeha povezani s različitim tipovima učenja. Strah od neuspjeha može sadržavati i pozitivne i negativne aspekte, pri čemu se pozitivni aspekt odnosi na osjećaj uzbuđenja prilikom izazova, dok se negativni odnosi na osjećaj zabrinutosti i nedostatak samouvjerenosti. U istraživanju Busato, Prins, Elshout i Hamaker (1999) pokazalo se kako je negativni aspekt straha od neuspjeha negativno koreliran sa stilom učenja koje je usmjereno na značenje (dubinski stil učenja, povezivanje gradiva, razvoj kritičkog stava), a pozitivno sa tzv. neusmjerenim stilom učenja (poteškoće prilikom obrade i savladavanja veće količine materijala za učenje te nemogućnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija). Suprotno, pozitivni je aspekt straha od neuspjeha negativno korelirao s neusmjerenim stilom učenja (Busato, Prins, Elshout i Hamaker, 1999). Budući da su dobivene korelacije niske, ističe se važnost daljnjih istraživanja u ovom području. Osim toga, kao razlog za daljnja istraživanja navode se dijagnostičke implikacije za studente koji imaju neusmjeren stil učenja. Naime, takvi su studenti najrizičnija skupina te rezultati pokazuju da upravo oni prijavljuju najviše nesigurnosti u vezi svog procesa učenja. Uz strah od neuspjeha, pokazalo se kako ovaj stil učenja korelira s neuroticizmom, manjom savjesnošću i manjom otvorenošću prema iskustvu (Prins i sur., 1998; prema Busato, Prins, Elshout i Hamaker, 1999). Razvoj ovakvog stila učenja vodi ka neuspješnijem savladavanju zadataka, manjom otvorenošću prema učenju, manje savjesnim metodama učenja te u konačnici manjom motivacijom za postignuće.

Prema navedenim podacima, postoji potreba za daljnjim istraživanjima koja bi proširila dosadašnja znanja te pridonijela razvoju programa djelovanja. Osim psihologa u području znanstvenog rada, važnu ulogu imaju psiholozi u praksi kao i sami profesori. Profesori mogu utjecati na klimu unutar razreda, poticati podržavajuće odnose unutar kolektiva i isticati kako se neuspjeh ne bi trebao pripisivati manjku sposobnosti, nego usmjeravati djecu na daljnji napredak. Uz njih, školski psiholozi mogu pomoći djeci pri suočavanju sa svojim akademskim poteškoćama na adaptivan način, uzimajući u obzir njihove individualne razlike. Ako se odredi položaj svakog učenika na kontinuumu orijentacije prema uspjehu i neuspjehu, mogle bi se osmisliti specifično usmjerene intervencije s obzirom na potrebe pojedine orijentacije. Na primjer, u slučaju da učenik ima tendenciju uporabe samohendikepiranja kao strategije suočavanja s akademskim poteškoćama, intervencija bi se mogla usmjeriti na kognitivne i na ponašajne aspekte akademskog života, dok bi se na primjer intervencija za osobe koje imaju prenaglašenu orijentaciju prema uspjehu (engl. *the overstriving*) primarno trebala usmjeriti na

kognitivne aspekte (Martin i Marsh, 2003). Osim navedenih osoba, utjecaj bi mogli imati i roditelji koje bi se trebalo educirati o tome kako da prepoznaju znakove straha od neuspjeha i nauče tehnikama kojima bi pomogli svojoj djeci u suočavanju s problemima. Zbog navedenih implikacija, potiče se suradnja teorijskog i praktičnog rada kako bi se proširila znanja i razvili programi prevencije te intervencije u akademskom okruženju (Busato, Prins, Elshout i Hamaker, 1999).

5. PRIMJER STRATEGIJA PROMOVIRANJA USMJERENOSTI PREMA USPJEHU

Za razliku od osoba koje izbjegavaju ili prihvaćaju neuspjeh, osobe orijentirane na uspjeh pokazuju optimističniji, proaktivniji i pozitivni stav prema zadatku. Kada se suoče s poteškoćom u različitim domenama, percipiraju ju kao izazov i priliku za razvoj i usavršavanje. Reagiraju energičnije s prilazećom motivacijom (Covington i Omelich, 1991; Martin, 1998; Martin, Marsh i Debus, 2001a; prema Martin i Marsh, 2003). Martin (2001, 2002; prema Martin i Marsh, 2003) je osmislio model motivacije i otpornosti koji objašnjava faktore u podlozi orijentacije prema uspjehu. Ovakav bi se tip modela mogao koristiti kao polazišna točka prilikom rada s osobama izbjegavajuće motivacije. Model se sastoji od četiri faktora: samopouzdanje, usmjerenost na učenje, vrednovanje obrazovanja i percipirana kontrola.

5.1.Samopouzdanje

Samopouzdanje se odnosi na vjerovanje osobe u svoje sposobnosti razumijevanja ili uspješnog rješavanja zadataka, suočavanja s izazovima te izvođenja najbolje moguće izvedbe s obzirom na vlastite mogućnosti. Ono je važno jer poboljšava funkcioniranje tijekom povećanih razina truda i ustrajanja, direktno djeluje na kognitivne i emocionalne procese vezane uz situaciju (Bandura, 1986; Martin i Marsh, 2003). Također, odnosi se na kapacitet koji usmjerava osobu prema alternativnim rješenjima prilikom suočavanja s neuspjehom (Martin, 2001; Martin i Marsh, 2003). Studenti niskog samopouzdanja manje razmišljaju o svojim prednostima, već su pretežito usmjereni na svoje nedostatke.

Jačenje ove facete uključuje strukturiranje aktivnosti na način da se maksimiziraju mogućnosti uspjeha. Jedan od mogućih načina je rad u manjim grupama u razredu čime se omogućava lakše koordiniranje, ali daje mogućnost svakom učeniku da pomoću većeg broja manjih uspjeha izgradi svoje samopouzdanje i potakne intrinzičnu motivaciju. Dakle, potrebno je obuhvatiti kognitivnu i bihevioralnu dimenziju kao na primjer restrukturiranje učenikove

percepcije neuspjeha u terminima osobnog rasta i razvoja koje će zauzvrat maksimizirati studentove mogućnosti postignuća (Covington, 1992).

5.2.Vrednovanje obrazovanja

Vrednovanje obrazovanja podrazumijeva stav učenika o tome koliko je njegov školski rad te materijal koji uči koristan, potreban ili relevantan. Osobe koje percipiraju važnost i korisnost procesa učenja u školi, imaju tendenciju biti angažiraniji (Martin, 2001; Martin i Marsh, 2003). Pokazalo se da je vrednovanje obrazovanja pozitivno povezano s nastavkom ustrajanja usprskos izazovima i poteškoćama. Ono također može služiti kao prediktor želje za nastavkom školovanja u budućnosti (Martin i Debus, 1998; prema Martin i Marsh, 2003).

Strategija kojom se može osnažiti ova faceta jest povezivanje naučenog gradiva sa svakodnevnim životom, interesima, talentima, mogućim zanimanjima i sl. Na taj se način stvaraju mogućnosti da učenik uvidi relevantnost, korisnost i važnost školskog gradiva pri čemu se povećava vrednovanje škole. Uz to, važno je poticati razvoj kritičkog mišljenja i analiziranje, što može pozitivno utjecati na kasnije domene njihovog života (Mclnerney, 2000; Martin i Marsh, 2003).

5.3.Usmjerenost na učenje

Usmjerenost na učenje odnosi se na rješavanje problema i razvoj vještina pojedine osobe. Ako je osoba usmjerena na učenje, vjerojatnije će ulagati više truda, pokazivati želju za daljnjim znanjem, uživat će u procesu učenja dodatnih materijala i rješavanju problema. Takve su osobe intrinzično motivirane, usmjerene na usavršavanje te na uspjeh gledaju kao rezultat uloženog truda. Za razliku od osoba izraženog straha od neuspjeha, osobe usmjerene na uspjeh definirat će neuspjeh kao priliku za napredak (Middleton i Midgley, 1997; Martin i Marsh, 2003). Ovakvi učenici češće odabiru već usavršene strategije suočavanja, prije nego strategije izbjegavanja (Lochnaum i Roberts, 1993; Martin i Marsh, 2003).

Pokazalo se kako se fokus učenja može razlikovati na individualnoj i grupnoj razini. Strategije na individualnoj razini usmjeravaju se na usavršavanje i razvoj vještina, osobni rast (Martin, 2001a, 2001b), naglašavanje važnosti ulaganja truda i uporabe adaptivnih strategija (Craven, Marsh i Debus, 1991; Martin i sur., 2001a; prema Martin i Marsh, 2003). Potiče se osoba da se usmjeri na trenutni zadatak te da smanji zabrinutost oko evaluacije, tj. ishoda. Što

se tiče grupne usmjerenosti, koriste se strategije poput učenja uz pomoć vršnjaka tutora ili suradničko učenje (Kamps, Barhetta, Leonard i Delquadri, 1994; Killen, 1998; prema Martin i Marsh, 2003).

5.4.Percepcija kontrole

Percepcija kontrole odnosi se na stupanj u kojem studenti vjeruju da su sposobni izbjeći neuspjeh i uspješno ostvariti svoje ciljeve. U slučaju nisko percipirane kontrole, osobe su češće usmjerene na maladaptivne strategije, kao što je samohendikepiranje (Martin i sur., 2001a). Percipirana se kontrola pokazala značajnim prediktorom ustrajnosti pojedinca, usmjerenosti njegove pažnje, ulaganja truda i aktivnog sudjelovanja (Patrick, Skinner, i Connel, 1993; Martin i Marsh, 2003). Učenici koji imaju nižu percipiranu kontrolu češće postižu značajno niže rezultate na testovima rangiranja sposobnosti osobe (Connell, 1985; Martin i Marsh, 2003).

Istraživanja atribucijskih stilova ističu važnost jačanja percepcije vlastite kontrole nad internalnim uzrocima uspjeha i neuspjeha (Weiner, 1985, 1994; prema Martin i Marsh, 2003). Fokus se treba postaviti na ulaganje truda u zadatak te uporabu strategija, tj. načina obavljanja zadatka. Osjećaj kontrole razvit će se kod učenika kada su usmjereni na povezanost truda i strategija sa ishodima. Uz to, osjećaj kontrole razvit će se onda kada učenik uoči da je sposoban donositi efektivne odluke koje će direktno utjecati na razredni zajednički zadatak. To se može omogućiti preko pružanja mogućnosti većeg izbora, ali u osjetljivim i jasno definiranim uvjetima (Mclnerney, 2000; prema Martin i Marsh, 2003). Percepcija kontrole povećana je i onda kada učenici točno znaju koje uvjete moraju zadovoljiti kako bi postigli uspjeh, a što je sve potrebno učiniti da minimiziraju rizik od neuspjeha. Ključnu ulogu u tom procesu ima povratna informacija profesora koja mora biti pružena na efektivan i konzistentan način (Martens, 1992; Martens i Mellor, 1990; prema Martin i Marsh, 2003). Važna je strategija upravljanja nagradama na način da su direktno povezane sa zadatkom osobe pri čemu je cilj učeniku jasno dati do znanja zbog čega su dobili nagradu i kako se trebaju ponašati u budućnosti. Što su ciljevi jasnije definirani, mogući i dovoljno privlačni, to više dolazi do rasta osjećaja kontrole kao i do poboljšanja akademskog postignuća (Martens, Witt, Daly, i Vollmer, 1999; Mclnerney, 2000; Miller i Kelley, 1994; prema Martin i Marsh, 2003). Povećavajući učenikov osjećaj kontrole, umanjuje se nesigurnost vezana uz akademsku domenu (Thompson, 1994; Martin i Marsh, 2003).

Zaključno, odnos između navedenih strategija za pojedinu facetu i dvodimenzionalnog modela je dvosmjeran. Ove četiri strategije služe kako bi se studenti preusmjerili na orijentaciju

prema uspjehu pri čemu strategije služe za poboljšanje trenutne učenikove orijentacije. Paralelno, pojedine orijentacije modela služe za klasificiranje učenika što vodi točnijem usmjeravanju edukatora prilikom primjena kognitivnih i bihevioralnih strategija (Martin, 2001; Martin i Marsh, 2003). Iako motiv straha od neuspjeha može dominirati kod pojedinaca, promjenom okolnosti može doći do dominantne uloge orijentacije prema uspjehu što može utjecati na smjer ponašanja u budućnosti (Reeve, 2010).

ZAKLJUČAK

Uspješno izvršavanje zadataka uvelike ovisi o motivaciji svakog pojedinca. Ponašanje može biti usmjereno motivom težnje prema uspjehu i motivom straha od neuspjeha. Ovisno o tome koji motiv prevladava, javit će se odgovarajući obrasci ponašanja koji će voditi karakterističnim ishodima. Istraživanja su pokazala kako je orijentiranost prema uspjehu većinom povezana s adaptivnim rješavanjem problema i boljim mentalnim zdravljem osobe, dok strah od neuspjeha može voditi sniženom samopoštovanju, povećanom negativnom afektu, depresiji i još nizu negativnih ishoda koje utječu na svakodnevno funkcioniranje osobe.

Već pri samom definiranju konstrukta straha od neuspjeha, postoje različite teorije koje ga objašnjavaju. Neki pak navode da je strah od neuspjeha unidimenzionalan konstrukt, dok drugi ističu multidimenzionalnost. No, usprskos različitim teorijskim okvirima koje autori koriste pri konceptualizaciji straha od neuspjeha, većina ih se slaže kako se motiv za izbjegavanjem neuspjeha razvija kroz proces socijalizacije, već od ranog djetinjstva gdje ključnu ulogu imaju roditelji i odgoj. Osim obiteljskog aspekta, sa strahom od neuspjeha povezane su osobine ličnosti, poput najistaknutnijih neuroticizma i savjesnosti. Također, ističe se uloga srama kao jedne od karakterističnih emocija u podlozi ovog motiva.

Uzevši u obzir teorijska polazišta i korelate straha od neuspjeha, jasno je kako postoji široki spektar mogućih ishoda u raznim domena života. Većina se istraživanja bavila ishodima u akademskoj domeni, no stavlja se naglasak na potrebe dodatnih znanja o ishodima na područjima sporta, interpersonalnih odnosa i poslovnog okruženja. Na taj bi se način pripomoglo u osmišljavanju i provođenju prevencija i intervencija u različitim područjima života i pomoglo osobama da se na što adaptivniji način suoče sa svojim poteškoćama. Takvi programi su prijeko potrebni jer iako postoje pozitivni ishodi straha od neuspjeha, taj motiv može imati dugoročno negativan utjecaj na sve aspekte funkcioniranja kao i na samu subjektivnu dobrobit pojedinca.

LITERATURA

Busato, V. V., Prins, F. J., Elshout, J. J. i Hamaker, C. (1999). The relation between learning styles, the Big Five personality traits and achievement motivation in higher education. *Personality and Individual Differences, 26,* 129-140.

Caraway K., Tucker, C. M., Reinke, W. M. i Hall, C. (2003). Self-efficacy, goal orientation, and fear of failure as predictors of school engagement in high school students. *Psychology in the Schools, 40,* 417–427.

Conroy, D. E. (2001). Progress in the development of a multidimensional measure of fear of failure: the performance failure appraisal inventory (PFAI). *Anxiety, Stress, and Coping: An International Journal, 14*(4), 431-452.

Conroy, D. E. (2003). Representational models associated with fear of failure in adolescents and young adults. *Journal of Personality, 71*(5), 757-783.

Conroy, D. E., Kaye, M.P. i Fifer, A. M. (2007). Cognitive links between fear of failure and perfectionism. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behaviour Therapy, 25*(4), 237-253.

Conroy, D. E., Willow, J. P. i Metzler, J. N. (2002). Multidimensional fear of failure measurement: The performance failure appraisal inventory. *Journal of Applied Sport Psychology, 14,* 76-90.

Covington, M. V. (1992). Making the grade: A self-worth perspective on motivation and school reform. Cambridge: Cambridge University Press.

Crandall, V. C., Katkovsky, W. i Crandall, V. J. (1965). Children's beliefs in their own control of reinforcements in intellectual-academic achievement situations. *Child Development, 36*(1), 91-109.

De Castella, K., Byrne, D. i Covington, M. (2013). Unmotivated or motivated to fail? A cross-cultural study of achievement motivation, fear of failure and student disengagement. *Journal of Educational Psychology, 105*(3), 861-880.

Duley, A. R., Conroy, D. E. , Morris, K., Wiley, J. i Janelle, C. M. (2005). Fear of failure biases affective and attentional responses to lexical and pictorial stimuli. *Motivation and Emotion, 29*(1), 1-17.

Dweck, C. S. (2002). The development of ability conceptions. U A.Wigfield & J.Eccles (Eds.), *Development of achievement motivation* (str. 57-88). New York: Academic Press.

Elliot, A. J. i McGregor, H. A. (1999). Test anxiety and the hierarchical model of approach and avoidance achievement motivation. *Journal of Personality and Social Psychology, 76*(4), 628-644.

Elliot, A. J. i Thrash, T. M. (2004). The intergenerational transmission of fear of failure. *Personality and Social Psychology Bulletin, 30*(8), 957-971.

Flett, G. L., i Hewitt, P. L. (2002). Perfectionism and maladjustment: An overview of theoretical, definitional, and treatment issues. U P.L.Hewitt & G.L.Flett (Eds.), *Perfectionism: Theory, research, and treatment* (str. 5–31). Washington, DC: American Psychological Association.

Gastorf, J. W. i Teevan, R. C.(1980). Type A coronary-prone behaviour pattern and fear of failure. *Motivation and Emotion, 4*(1), 71-76.

Greenfeld, N. i Teevan, R. C. (1986). Fear of failure in families without fathers. *Psychological Reports, 59*, 571-574.

Jackaway, R. i Teevan, R. (1976). Fear of failure and fear of success: Two dimensions of the same motive. *Sex Roles*, 2(3), 283-293.

Komarraju, M., Karau, S. J. i Schmeck, R. R. (2009). Role of the Big Five personality traits in predicting college students' academic motivation and achievement. *Learning and Individual Differences, 19*, 47-52.

Martin, A. J. i Marsh, H. W. (2003). Fear of failure: Friend or foe? *Australian pshychologist, 38*(1), 31-38.

Martin, A. J., Marsh, H. W., i Debus, R. L. (2001a). A quadripolar need achievement representation of self-handicapping and defensive pessimism. *American Educational Research Journal, 38*, 583-610.

Martin, A. J., Marsh, H. W. i Debus, R. L. (2001b). Self-handicapping and defensive pessimism: Exploring a model of predictors and outcomes from a self-protection perspective. *Journal of Educational Psychology, 93*, 87-102.

McGregor, H. A. i Elliot, A. J. (2005). The shame of failure: Examining the link between fear of failure and shame. *Society for Personality and Social Psychology*, *31*(2), 218-231.

Piedmont, R. L. (1995). Another look at fear of success, fear of failure, and test anxiety: A motivational analysis using the Five-Factor model. *Sex Roles, 32*(3-4), 139-158.

Reeve, J. (2010). *Razumijevanje motivacije i emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Rothblum, E. D. (1990). Fear of failure: The psychodynamic, need achievement, fear of success, and procrastination models. In H.Leitenberg (ed.), *Handbook of Social and Evaluating Anxiety*, New York: Plenum Press.

Sagar, S. S., Boardley, I. D. i Kavussanu, M. (2001). Fear of failure and student athletes' interpersonal antisocial behaviour in education and sport. *British Journal of Educational Psychology, 81*, 391-408.

Sagar, S.S. i Lavallee, D. (2010). The development origins of fear of failure in adolescent athletes:Examing parental practices. *Psychology of Sport and Exercise, 11*, 177-187.

Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review, 17*(2), 125-146.

Stein, A. H., i Bailey, M. M. (1973). The socialization of achievement orientation in females. *Psychological Bulletin, 80*(5), 345-366.

Stoeber, J. i Becker, C. (2008). Perfectionism, achievement motives, and attribution of success and failure in female soccer players. *International Journal of Pshychology, 43*(6), 980-987.

Teevan, R.C. i McGhee, P. E. (1972). Childhood development of fear of failure motivation. *Journal of Personality and Social Psychology, 21*(3), 345-348.